

V. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.973

Сосков Р.М.,
здобувач кафедри адміністративного
і кримінального права Дніпропетровського
національного університету ім. О. Гончара

ХАРАКТЕРИСТИКА ФАКТОРІВ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З'ясовано основні фактори, які обумовлюють злочинність у сфері економічної діяльності; розкрито їх сутність та особливості; визначено шляхи удосконалення чинного законодавства у даному напрямі.

Ключові слова: криміналізація, економічний злочин, тіньова економіка, криміногенний вплив, фактори.

Выяснены основные факторы, обуславливающие преступность в сфере экономической деятельности; раскрыты их сущность и особенности; определены пути усовершенствования действующего законодательства в данном направлении.

Ключевые слова: криминализация, экономическое преступление, теневая экономика, криминогенное влияние, факторы.

The main factors contributing to crime in the sphere of economic activity; revealed their nature and characteristics; dandified ways to improve current legislation in this direction.

Key words: criminalization, economic crime, shadow economy, criminogenic influence, factors.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний курс держави, економічні реформи та фінансова підтримка міжнародних організацій, що спрямовані на виведення економіки держави з кризового стану та поліпшення інвестиційного клімату, можуть бути знівельовані за відсутності стабільного державного інституційного механізму протидії криміналізації економіки.

Будь-яка система економічних відносин в умовах кризового стану суспільства здатна породжувати і підтримувати функціонування злочинності у сфері економіки, оскільки визначає умови і можливості задоволення життєво важливих потреб і інтересів як окремих громадян, так і суспільства в цілому. Як показує аналіз основних факторів криміналізації, тенденція до зубожіння населення України певним чином провокує злочинність і є джерелом розвитку тіньових відносин в економічній сфері.

Аналіз дослідження даної проблеми. Слід зазначити, що дослідженню окремих питань щодо протидії злочинності у сфері економіки приділяли увагу П. П. Андрушко, О. М. Бандурко, В. С. Батиргарєєва, А. М. Бойко, В. В. Василевич, О. М. Джу́жа, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кулик, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, І. В. Озерський, І. О. Кашук, В. Я. Тацій та інші.

Виклад основного матеріалу. Так, І. В. Озерський та І. О. Кашук зазначають, що збільшення економічних злочинів характеризується цілою низкою причин: по-перше, виявлення і попередження цілої низки злочинів у фінансово-банківській системі, у зовнішньоекономічній діяльності, та у сфері комп'ютерної інформації представляють велику складність. Процес криміналізації кредитно-фінансової системи багато в чому пояснюється відсутністю ефективного законодавства і контролю над банківськими операціями з боку контролюючих організацій і особливо правоохоронних органів. Одержала поширення практика замовлених вбивств осіб. Відбувається проникнення в банківський персонал злочинців. Досить часто цим пояснюється відкликання за останній період майже в тисячі кредитних організацій ліцензій на право ведення банківських операцій. Посиленню криміногенності кредитно-фінансової системи сприяє налагодження контактів фінансово-промислових

груп з лідерами злочинних співтовариств, що можуть і залякати, і усунути осіб, здатних на співробітництво з органами правопорядку; по-друге, в умовах заплутаності системи обліку і контролю стає ускладненим встановлення каналів і способів розкрадання державного й іншого майна; по-третє, причиною підвищення латентності є масштаби корупції, адже корумпованість працівників владних і, особливо, правоохоронних структур, прямо і безпосередньо сприяє цьому.

А. М. Бойко наполягає на взаємозв'язку економічної злочинності та тіньової економіки, корупції й організованої злочинної діяльності. Правознавець обґрунтовує тезу про те, що із цими негативними соціальними феноменами і процесами, їх динамікою економічна злочинність перебуває у функціональній залежності, за якої простежується взаємообумовлююча детермінація [1, с. 15].

Стосовно протиріч у сфері економіки та їх урахуванні при визначенні детермінант виникнення та функціонування кримінальної економіки, доцільно зазначити трансформаційні процеси щодо відносин власності внаслідок переходу від планової до ринкової економіки та вплив таких трансформацій на зміни у тіньовій економіці. Із трансформаційними змінами в економіці відбувались зміни і в політичному середовищі (сформовано два блоки суспільно-політичних сил – 1-й: із витоків нової буржуазії, 2-й: громадяни, що протистояли накопиченню капіталу [2].

Досить цікавою, на наш погляд, є точка зору О. І. Головатюка, який акцентує увагу на основних невирішених проблемних питаннях тіньової економіки: відсутність детального публічного аналізу походження капіталів посадових осіб вищих органів державної влади; відокремлення, передбачене законодавством, бізнесу та законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, а також публічне висвітлення в ЗМІ; напівтіньова приватизація підприємств України та проведення тендерних процедур; відсутність інвестиційної прозорості; відсутність чітких юридичних та економічних законів як щодо організації та функціонування підприємств, так і щодо їх оподаткування; економічно і соціально необґрунтована

податково-законодавча політика в Україні; тіньові та комерційні біржі праці, що породжують великі соціальні та економічні проблеми; вивезення капіталів з України [3].

Т. Тищук вважає, що основними факторами криміналізації економіки, які гальмують процес виходу економіки України з тіні, є:

- системні вади податкової політики (чинна податкова система фактично зосереджена на максимальному залученні надходжень до бюджету, без урахування можливих негативних наслідків надмірного фіскального тиску на суб'єктів господарювання та громадян);

- відсутність повноцінного ринкового середовища (уповільнення інституційних, структурних та економічних змін, недосконалість ринкових механізмів призводять до неузгодженості державної економічної політики з інтересами суб'єктів господарювання, які змушені самостійно розробляти неформальні механізми співпраці);

- високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців (корупція є одним із головних чинників, який впливає на розвиток України, та залишається одним із найбільших перепон на шляху її інтеграції до світового співтовариства);

- нестабільність інвестиційного та підприємницького клімату;

- недостатній захист інвесторів;

- нестабільне політичне середовище та ін. [4].

Серед криміногенних факторів впливу на кримінальну економіку можна виділити також фактор ситуативності при здійсненні організаційних перетворень (певні прорахунки при реалізації адміністративної реформи, реформи правоохоронних органів). Вказане можна віднести до різновиду криміногенного впливу політичної сфери, що найбільшою мірою впливає на стан керованості соціально-економічними процесами, що відбуваються у суспільстві

Згідно із статистичними даними МВС України, найбільш криміналізованою залишається бюджетна сфера України (кожен

шостий злочин пов'язаний із зазіханням на кошти державного або місцевого бюджетів).

Досить небезпечним також є економічний вплив корупції, адже корупція впливає на всі сфери економіки України. Її провокує масова «тінізація» економічного сектору України, що, в свою чергу, є економічним підґрунтям корумпованих зв'язків. Нам імпонує думка Л. В. Багрія-Шахматова, який стверджував, що корупція є соціальною базою організованої злочинності, її основою, незмінним елементом, оскільки нею пронизані усі сфери життєдіяльності суспільства: від правоохоронних органів до економічної, фінансової, банківської сфер [5]. Крім того, відповідно до офіційних заяв керівництва держави, частка тіньової економіки в Україні фактично зрівнялася з офіційною і складає 45-60%. У тіньовому секторі економіки працюють мільйони громадян України. За даними Фонду «Інтелектуальна перспектива» і Центру соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, що провели опитування громадян України за темою тіньової зайнятості населення, 45% опитаних працюють у «тіні». За підрахунками фахівців, сукупний тіньовий капітал українських громадян складає приблизно \$40 млрд. Загалом, корупція підриває економічні основи держави, блокує надходження іноземних інвестицій, приводить до «тінізації» економіки держави, сприяє зростанню впливу організованих злочинних груп.

Якщо тіньова економіка є базою організованої злочинності, то корупція – її найважливіший інструмент. Органічне поєднання всіх трьох елементів (тіньової економіки, корупції, злочинного світу) – найважливіший принцип організованої злочинності як соціального явища. Поширення «тінізації» економіки зумовлює макроекономічні диспропорції та структурні деформації суспільно-економічного розвитку, що призводить до різкого зниження ефективності державної політики, визнання тіньової економіки однією із загроз національним інтересам країни й національній безпеці в економічній сфері. Тіньова економіка, маючи об'єктивний характер, існує в будь-яких економічних системах. Проте, в країнах із трансформаційною економікою проблема обсягу та

динаміки розвитку тіньової економіки набуває особливої актуальності. Адже недооцінка, неврахування обсягу тіньової економіки призводять до значних помилок у визначенні макроекономічних показників, економічних і фінансових пропорцій, а отже, реалізації економічної політики в цілому [6, с. 3].

Ступінь насичення економіки кримінальними елементами свідчить про той факт, що державні інституції навіть за формальної їх наявності та повноважності не тільки не справляються з попередженням економічних злочинів, але й взагалі не реагують на вже вчинені посягання на економічний порядок. Це, у свою чергу, свідчить про системність та тривалість злочинної діяльності економічного спрямування, її самовідтворення, залучення висококваліфікованих спеціалістів до злочинних схем тощо.

Залежно від характеру функцій злочинних угруповань, Р. В. Киданов виділяє наступні види організованої злочинності економічної спрямованості: організована злочинність корисливого типу (грабежі, крадіжки, рекет, шахрайство та інші загально кримінальні злочини); синдикалізована організована злочинність (злочинний синдикат) – одержання максимальної користі шляхом незаконного виробництва товарів і послуг [7].

Організована злочинність знайшла також свій прояв у діяльності корпорацій, тому деякі правознавці говорять про організоване злочинне угруповання корпоративного типу (кримінальна корпорація) – упорядковане, що діє на постійній основі кримінальне утворення, яке охоплює, як правило, обмежений фінансово-господарський цикл у певних галузевих сегментах економіки (фінансовий сектор, будівництво, енергетика тощо), які контролює олігархічна група завдяки налагодженій системі тіньової концентрації капіталів та ієрархії відносин між формальними й неформальними керівниками.

Варто зазначити, що процеси взаємовпливу організованої злочинності і тіньової економіки виражаються в тому, що одержані доходи від злочинної діяльності організованих злочинних формувань вкладаються в різні сфери економіки, у фінансово-кредитну сферу, будівництво; у свою чергу грошові

доходи тіньової економіки використовуються для фінансування організованих злочинних формувань. Тобто, виникає симбіоз організованої злочинності і кримінальної економіки.

Зменшення обсягів вчинених злочинів у сфері економіки можливе лише за умови гармонізації (поліпшення методів і форм управління, посилення правоохоронних заходів щодо їх виконання) суспільних відносин внаслідок усунення суперечностей економічного розвитку суспільства. У свою чергу, обсяг тіньової економіки та корупції у країні повинен значно зменшитися.

Однією з найважливіших складових у справі боротьби зі злочинністю в економічній сфері, на наш погляд, є продумані форми координації суб'єктів попереджувальної діяльності, які передбачають забезпечення цілеспрямованих і ефективних заходів боротьби з економічною злочинністю, вибір єдиного підходу до вирішення різносторонніх організаційних і процесуальних питань; сприяння усуненню дублювання в діяльності правоохоронних і контролюючих органів у даній сфері.

З метою обмеження можливостей криміналітету впливати на процеси в економічній сфері, вважаємо за доцільне здійснити заходи щодо вдосконалення структури й умов функціонування державних органів, які здійснюють контрольно-регулюючі функції в економічній сфері, а також переорієнтувати правоохоронні органи з виявлення незначних економічних злочинів на викриття найнебезпечніших злочинів у тих сферах, де вони набули особливого поширення і завдають найбільших збитків державі.

Література:

1. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. 492 с.
2. Рябенко Е. П. Эволюция теневой политики и коррупции. Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським університетом у Вашингтоні. X., 2003. Вип. 6. С. 209–233.

3. Головатюк О. І. Тіньова економіка в Україні та оцінка її масштабів. [Електронний ресурс]. URL: <http://s-journal.edu.edu.ua/base/.pdf> (дата звернення 11.07.2017).

4. Тищук Т. Щодо пріоритетних напрямів детінізації економіки України. Аналітична записка. / Т. Тищук, О. Іванов. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/676> (дата звернення 05.08.2017).

5. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними: учеб. пособие. Одес. гос. морской ун-т. О.: Латстар, 2001. 529 с.

6. Мазур І. І. Детінізація економіки в трансформаційних суспільствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 08.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2007. 42 с.

7. Киданов Р. В. Организованные формы экономической преступности. [Электронный ресурс]. URL: <http://referati.me/prestupleniya-ekonomicheskie/organizovannyie-formyi-ekonomicheskoy.html> (дата звернення 05.08.2017).